[A Draft Paper for the SSBU Conference, November 2024]

လဝ်ႈထမ်မတိၼ်ၼ မိူင်းတိင်

ၽူႈပူၵ်းပွင်ယုၵ်ႉမုၼ်းသႂ်ႇလွၵ်ႈၽိင်ႈလိၵ်ႈလၢႆးတႆး

ၶူးလေႃးတိဂ ၶိူဝ်းယိုၼ်း

(SOAS လၼ်ႉလွမ်လၼ်ႈတၼ်ႈ၊ လၼ်ႉလွမ်ပုတ်ထမိူင်းတႆး)

ပုၵ်ႈရူဝ်ယေႃႈ

လွင်ႈဝႃႈ ပိုၼ်းလိၵ်ႈလၢႆးတႆး ငတ်ႈမႃးမိူဝ်ႈလႂ် ပၢၼ်လႂ် ႁဵတ်းႁိုဝ်ငတ်ႈမုၼ်းၶိုၼ်ႈယႂ်ႇမႃး ၼႆလိူဝ်းၼၼ်ႉ ၵမ်ႈပႆႈႁူႉ တဵ်တ်ႈတေႃးလီ၊ ၽူႈႁဵတ်းၵၢၼ်ၶူၼ်ႉၶူ၊ၶဝ်တေလႆႈသိုပ်ႇၶူၼ်ႉသွၵ်ႈလိပ်ႈႁၼ်ႈထိင်ႈတင်းၼမ် ၼႆသေတၢႆႉ လွင်ႈဝႃႈ လဝ်ႈၶူးမေႃလိၵ်ႈလူင် လဝ်ႈထမ်မတိၼ်ၼ မိူင်းတိင် ပဵၼ်ၽူႈၵတ်ႉၶၢၼ်ႈၶႄႇတဵမ်ႈလိၵ်ႈလင်ႇၵျႇလူင်သေ သမ်ႉပဵၼ် ၽူႈပူၵ်းပွင်ယုၵ်ႉမုၼ်းသႂ်ႇလွၵ်ႈၽိင်ႈလိၵ်ႈလၢႆးတႆးလဝ်ႈၼိုင်ႈ ၼႆၼၼ်ႉ ပိုၼ်းမၼ်းလဝ်ႈငလႈၽိုၼ်လိၵ်ႈၶေႃႈၵႂၢမ်း မၼ်းလဝ်ႈလိူဝ်းၼၼ်ႉ ပဵၼ်လၵ်းထၢၼ်ၶိုၵ်ႉၶမ်ႇ သိုပ်ႇပိူင်းသွင်ႇပၼ်သႂ်ႇတၢင်းၽိင်ႈလိၵ်ႈတႆးယူႇတေႃႇထိုင်ဝၼ်း မိူဝ်ႈၼႆႉယဝ်ႉ။

ပေႃးၵဝ်လွမ်းပပ်ႉပိုၼ်းလဝ်ႈၶူးမေႃလိၵ်ႈတႆး ၵၼ်လုင်းၶုၼ်မၵျ၊ၶူၼ်ႉသွၵ်ႈၵျႁွမ်တဵမ်ႈၵွၵ်ႈဝႆႉ မိူဝ်ႈႁိမ်းႁွမ်း ႁူၵ်းသိပ်းပီပူၼ်ႉမႃးၼၼ်ႉလိုင် ႁဝ်းလႆႈႁူႉဝႃႈ ၼင်ႇၵႃႈပိုၼ်းလဝ်ႈၶူးမေႃလိၵ်ႈတႆး ၵၼ်လႆႈၶူၼ်ႉႁၼ်လိူဝ်းၼၼ်ႉ လဝ်ႈထမ်မတိၼ်ၼ မိူင်းတိင် လဝ်ႉလိူဝ်ပိူၼ်ႈ ႁိုင်လိူဝ်ပိူၼ်ႈ ၼႆယဝ်ႉ။ ဝႃႈၼၼ်သေတၢႆႉ ပေႃးၵဝ်လွမ်းၼင်ႇၽူႈ

လူင်ႉလႅၼ်ႇၽၢႆႇပိူၼ်ႈတီႈၶဝ်ဝႃႈတေႉ လိၵ်ႈလၢႆးတီႈမီးမႃးလဝ်ႉလိူဝ်ပၢၼ်လဝ်ႈထမ်မတိၼ်ၼ လၢႆပၢၵ်ႇပီယူႇ ၼႆ ယဝ်ႉ။ ယွၼ်ႉၼၼ် ႁဝ်းလၢင်ႇလၢမ်းၶၢတ်ႇဝႃႈ ၶူးမေႃလိၵ်ႈ ၵမ်ႇၼၼ် ၽူႈပူၵ်းပွင်ၵၢၼ်တႅမ်ႈလိၵ်ႈတီႈၵေႃႈ မီးမႃး လႅမ်မိူဝ်ႈပၢၼ်ၵွၼ်တၢင်းလဝ်ႈထမ်မတိၼ်ၼယူႇၼႆယဝ်ႉ။

ၼႂ်းၽိူၼ်လိၵ်ႈၼႆႉ ၶႃႈႁဝ်းတေၵဝ်ပိူၼ်းလဝ်ႈၶူးမေႃလိၵ်ႈလူင် လဝ်ႈထမ်မတိၼ်ၼ မူၼ်းတိုင် ပႅၼ်ယုၼ်ႇသေ ၵုပ်ႇၶိုၼ်ႈ ၼႄလွင်ႈပိူၼ်းၶူးမေႃလိၵ်ႈလၢႆးတီႈမိူဝ်ႈႁွၼ်ႇ လႄႈလွင်ႈၽိူၼ်လိၵ်ႈၶဝ်လဝ်ႈ ၵိုၵ်ႇလႅမ်ၼႃႈၵၢၼ်ၽိင်ႈၸၸႇ လိၵ်ႈလၢႆး သႃသၼႃ ၵၢၼ်ၶဝ်လဝ်ႈႁဵတ်းသၢင်ႈမႃးလိူဝ်းၼၼ်ႉ ၵႃႈၼင်ႇၶႃႈႁဝ်းယိုၼ်းထိုင်သေ တေသိုပ်ႇလၢတ်ႈၵႂႃႇဝႃႈ ၵၢၼ်ၶူၼ်ႉၶႂႃႉတႅမ်ႈမႃပိူၼ်ၸၽေႈလွင်ႈပိူၼ်းၽိင်ႈပိူင်လိၵ်ႈတီႈ လႅမ်ၵၢၼ်ၶူၼ်ႉႁႃၵီပ်းပႅင်းလၵ်းထၢၼ်ၶေႃႈမုၼ်းလိူဝ်း ၼႆႉၵေႃႈ ၵၢၼ်တေလႆႈသိုပ်ႇႁဵတ်း မီးထႅင်ႈတင်းၼမ် ၼႆလိူဝ်းၼၼ်ႉလႆႈယူႇယဝ်ႉ။

ၵႂၢမ်းၼမ်း

ပေႃးတေတၢၼ်ႇၶိုၼ်ႈၵုပ်ႇႁုမ်လွင်ႈပိူၼ်းၽိင်ႈလိၵ်ႈလၢႆးတီႈလိုင် တိူၼ်းတေလႆႈလၢတ်ႈထိုင်လွင်ႈပိူၼ်းလဝ်ႈၶူးမေႃ လိၵ်ႈလူင် လဝ်ႈထမ်မတိၼ်ၼ မူၼ်းတိုင် ယူႇယဝ်ႉ။ လွင်ႈတၢင်းမၼ်းတေႉ ယွၼ်ႉပိူဝ်ႈဝႃႈ လဝ်ႈထမ်မတိၼ်ၼၼႆႉ ပဵၼ်ၽူႈ ၵတ်ႉၶႅၼ်ႇၽၢႆႇတႅမ်ႈလိၵ်ႈလူင် ၵၢၼ်လဝ်ႉတီႈသုတ်းလဝ်ႈၼိုင်ႈသေ ၽိူၼ်လိၵ်ႈမၼ်းလဝ်ႉ ၵၢၼ်မီးလိုဝ်းဝႃႈ သုတ်တၼိပ်ပၼ်ၼ ၵမ်ႇၼၼ် သုတ်တမွၼ်းထမ်း ၼၼ်ႉၵေႃႈ သမ်ႉပဵၼ်ၽိူၼ်လိၵ်ႈ ၵၢၼ်မီးၵူၽုင်းၼိူဝ်လွင်ႈ ၽိင်ႈယုမ်ႇတိုဝ်းၵမ် ၼႂ်းမူႇၵူၼ်းၶိူဝ်းတီႈ ၵႂၢင်ႈၶႂၢင်တီႈသုတ်းၵၢၼ်ၼိုင်ႈၼၼ်ႉယဝ်ႉ။

ၼႂ်းပၢင်တၢၼ်ႇၶိုၼ်ႈမူဝ်ႈၼႆႉ ၵၢၼ်ၶႃႈႁဝ်းၶိုၼ်ႈၵုပ်ႇၵူဝ်းတၢၼ်ႇၶိုၼ်ႈၼႄလွင်ႈပိူၼ်းၽိင်ႈလိၵ်ႈလၢႆးတီႈ မီးယူႇသၢမ်ၶေႃႈ - 1) လွင်ႈပိူၼ်းလဝ်ႈၶူးမေႃ လဝ်ႈထမ်မတိၼ်ၼ လႄႈ ၽူႈတႅမ်ႈလိၵ်ႈလၢႆးတီႈမိူဝ်ႈႁွၼ်ႇ၊ 2) လွင်ႈလိၵ်ႈသုတ်တမွၼ်း ထမ်း မီးၵူၽုင်းႁူမ်ႇၸမ်းၼိူဝ်ၽိင်ႈယုမ်ႇယမ်လႄႈလွင်ႈတိုဝ်းၵမ်ၼႂ်းမူႇၵူၼ်းၶိူဝ်းတီႈ၊ 3) လွင်ႈၵၢၼ်ၶူၼ်ႉၶႂႃႉလႅပ်ႈ ႁဵၼ်းၽၢႆႇပိူၼ်းၽိင်ႈလိၵ်ႈလၢႆးတီႈ၊ ၵၢၼ်ႁူႉလႄႈၵၢၼ်ၶိုင်ႈႁူႉ ၵၢၼ်တေလႆႈသိုပ်ႇႁဵတ်းၵႂႃႇ၊ ၼႆလိူဝ်းၼၼ်ႉယဝ်ႉ။

ၼႂ်းၵၢၼ်ၵုပ်ႉၶုမ်တင်းသၢမ်ၶေႃႈ ၼႆႉ ၶႃႈၶဝ်းတေၵဝ်ပိၼ်းလဝ်ႈၼူးမေႃလိၵ်ႈလူင်လဝ်ႈ ထမ်မတိၼ်ၼ မိူင်းတိင် ၵၼ်လုင်းခုၼ်မၡႃႇတ်မ်ႈဝႆႉမိူဝ်ႈ 1969/70 ၼီးၼၼ်ႉပၵ်ယႂ်ႇသေ ထတ်းသင်ၵုပ်ႉၶုမ်ၷႃႇလွမ်းၼင်ႇၶႃႈၶဝ်းယိုၼ်း ထိုင်ၼၼ်ႉယဝ်ႉ။

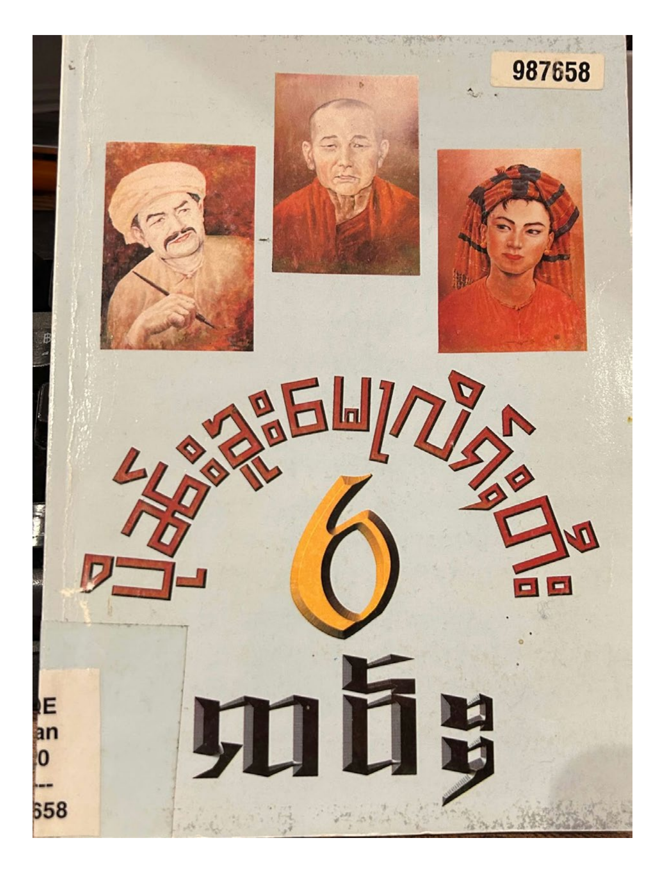
လဝ်ႈထမ်မတိၼ်ၼ မိူင်းတိင် ငလႈ ၾူႈတ်ႉင်ႇတ်ႉမ်ႈလိၵ်ႈလၢႆးတႆးမိူဝ်ႈႁွၼ်ႇ

ၵွၼ်တၢင်းသုတ်း ပေႃးၶဝ်းၶႃႈလီပ်ႈၵျၼ်းတူလုဲးလွင်ႈပိၼ်းၼူးမေႃလိၵ်ႈတႆး ၵမ်ႇၼၼ် ပိၼ်းၾူႈတ်ႉမ်ႈလိၵ်ႈလၢႆး တႆးလိုင် ၾူႈလူင်ႉလ်ၼ်ႇၽႅႃႇပိၼ်းငလႈၽႅႃႇလိၵ်ႈလၢႆးတႆးၶဝ်းၶဝ်တင်းၼမ် ယုမ်ႇယမ်ၵၼ်ဝႃႈ လဝ်ႈထမ်မတိၼ်ၼ မိူင်းတိင် ပၼ်ၾူႈလူင်ႉလ်ၼ်ႇၽႅႃႇလိၵ်ႈလင်ႇၵႃႇလူင် ၵၼ်လဝ်ႉတီႈသုတ်းလဝ်ႈၼိုင်ႈ ၼႆယဝ်ႉ။ တႃႇတေယိုၼ် ယၼ်လွင်ႈၼႆႉ လၵ်းထၢၼ်ငလႈၶေႃႈမုၼ်းမၼ်းမီးဝႆႉတင်းၼမ်သေ ၵၼ်ပႆႇၡၼ်မ်ၼ်ႈ ၵမ်ႇၼၼ် ၵၼ်ပႆႇလ်င်ႈလီ လိူဝ်းၼၼ်ႉၵေႃႈ တေမီးထ်င်ႈယူႇတင်းၼမ်ယဝ်ႉ။

လွင်ႈသိူၵ်ႈပိၼ်းလဝ်ႈထမ်မတိၼ်ၼ မိူင်းတိင် ၵၼ်ၾူႈလူလိၵ်ႈၶဝ်ၡူႉလၵ်းၵိင်ၵၢင်ႈၼမ်တေႉ မီးၼႂ်းပပ်ႉပိၼ်း ၼူးမေႃလိၵ်ႈတႆးၡူၵ်းလဝ်ႈ ၵၼ်လုင်းခုၼ်မၡႃႇတ်မ်ႈဝႆႉ မိူဝ်ႈပီ ၵႉလ 1332၊ ၶႉသႉ 1970 ၼၼ်ႉယဝ်ႉ။ ၵိင်ၼိူဝ် ပပ်ႉၼႆႉသေ ၶဝ်းလႆႈၡူႉဝႃႈ လဝ်ႈထမ်မတိၼ်ၼၷိူတ်ႇမိူဝ်ႈပီ ၵႉလ 903 ၼီႈ လိူၼ် 12 မႄႇ 9 ၶမ်ႈ ဝၼ်းသဝ် ၼႆသေ လိူဝ်ႈမိူဝ်ႈလီၵ်ႉ ႁွင်ႉဝႃႈ လၢႆးၶမ်းတိုၼ်း၊ ပၼ်လုၵ်ႈလုင်းထမ်းၵူ ပႃႈထမ်းၶွတ်ႇ ဝၢၼ်ႈၶၢင်ၸေႈၡၵ်ႉ ၵိူင်ႇမိူင်းတိင် ၼႆယဝ်ႉ။ [လုင်းခုၼ်မၡႃႇ, 1996၊ ၼႃႈ 23။ ပပ်ႉၵၼ်ၵဝ်ၵိင်ၼႂ်းၽိုၼ်လိၵ်ႈၼႆႉ ပၼ်ပပ်ႉၵၼ် ၶိုၼ်းၵိတ်ႇၵွၵ်ႇ ပွၵ်ႈၵမ်းသွင် မိူဝ်ႈပီ 1996။]

တီႈၼႆႈ ၶႃႈၶဝ်းၶႂ်ႈယွၼ်းၵုပ်ႉၶႆႈလွင်ႈမိူင်းတိင်ၵိတ်းၼိုင်ႈ။ လွင်ႈတၢင်းမၼ်းတေႉ ယွၼ်ႉပိူဝ်ႈဝႃႈ မိူင်းတိင်ၼႆႉ ပၼ်ထုင်ႉၵိူင်ႇမိူင်းလႃႇတိတီႈၷိူတ်ႇလဝ်ႈၼူးမေႃလိၵ်ႈၶဝ်းလဝ်ႈၼိုင်ႈငလႈ လီလႆႈသိုပ်ႇၵျတ်းၵၢၼ်ၼူၼ်ႉၶျႃႉ၊ လီလႆႈ သိုပ်ႇမိုတ်ႈပၼ်ၡိုႈပီႈၼွင်ႉတႆးၡူႉလၵ်းၵၼ်ၼမ်ၼမ်၊ လီၷႃႇၵ်ဝ်ႇယ်မ်ႈတူလုဲးသေ လီၵဝ်ၵုၼ်းမုၼ်လွမ်းသႂ်ႇပိၼ်း ၽိင်ႈငဵႈလိၵ်ႈလၢႆးတႆးၼႂ်းထုင်ႉၵိူင်ႇမိူင်းတိင်ယူႇ ၼႆၶႃႈယဝ်ႉ။

မိူင်းတိင် [Mong Ting / Mengdingzhen 孟定镇] ၼၼ်ႉ မိူဝ်ႈလီဝ် မီးၸႂ်ႈငလႈဝီင်းၵိုင်ႇမ၊ ငလႈတွၼ်ႈယူႇၼၢၼ်ႇ၊ မိူင်းငၶႇ၊ မီးလမ်လႅၼ်လိၼ်မိူင်းမၢၼ်ႈ မိူင်းတႆး၊ မီးၽၢႆႇၵွၵ်ႇၶျိၼ်းသူလၺ်ႇၵျေႃ, (Chinshwehaw ချင်းရွှေဟော်) ၵၼ်ပၢၼ်ၵွင်ႈတီႈၽၢၵ်းတူလၢၼ်ႇၶၢမ်ႈလႅၼ်လိၼ်၊ ၵျၢင်ႇၵ်ႁၼ်တင်းဝီင်းမိူင်းတိင် မွၵ်ႈ 16 လၵ်းယဝ်ႉ။ မိူဝ်ႈၽွင်း ပၢၼ်လဝ်ႈထမ်ႇမတိၼ်ၼၼ်ႉတေႉ ထုင်ႉမိူင်းတိင်ၼၼ်ႉ ငၶႇၵျေႃႈ ၵမ်ႇသူႈၽဝ် မၢၼ်ႈၵျေႃႈ ၵမ်ႇသူႈၵွတ်ႈ၊ ၵွပ်ႈၼၼ် ပၢၼ်တီႈၵူၼ်းၶိုဝ်းတႆးယူႇသဝ်းဢိၼ်သၢင်ႈ မီးၶုၼ်တႆးပူၵ်းပွင်ဝၢၼ်ႈမိူင်းၵျင်းၶျေႃ ၼႆယူႇ။ ဝၢႈၼၼ်သေတၢႉ လွင်ႈဝၢႈ ၵူၽႄင်းၵမ်းၼၢတ်းငၶႇၵျူမ်ႇငမ်းဝႆႉယူႇၼႆၼၼ်ႉ ၽူႈလူင်ႉလႅၼ်ႇၽၢႆႇပိုၼ်းၶဝ်တၼ်ႈမႂ်ၢဝႆႉယူႇ။ တူဝ်ယၢင်ႇမၼ်း မိူဝ်ႈပီ ၵႃႉလ 921 (မွၵ်ႈ ၶႃႉသ 1559) ၽွင်းလဝ်ႈထမ်မတိၼ်ၼ လိူဝ်းကျယု 18 ၼၼ်ႉ မိူင်းသႅၼ်ဝီငလႈမိူင်းၵျႇဝ ပၢၼ်ပၢင်တိုၵ်းၵၼ်ၵျၢဝ်ႈၵိုင်း ၵိုင်ၼပ်ႉၵျူဝ်လိုၼ်၊ ဝႆႉမႃး ၽၢႆႇမိူင်းသႅၼ်ဝီလူမ်ႉလႃၼ်ႇမိူင်းၵျႇဝငလႈ ၽၢႆႇမိူင်း သႅၼ်ဝီလူႉယႅ်ႇတၢၼမ်၊ လိုၼ်းသုတ်း လဝ်ႈၽျေႃႉသႅၼ်ဝီ လဝ်ႈလူင်ၶမ်းသႅၼ်ၽျေႃႉ လိူဝ်းပႃႈၶိုၼ်ႈမိူင်းငၶႇ၊ မိူင်းငၶႇ သမ်ႉသူင်ႇၶုၼ်ၵျၢၼ်လူင်ဝၢင်ႉၶျူင်ၵဝ်ၵိုင်းသိုၵ်းလူင်းလူးမိူင်းၵျႇဝ မွၵ်ႇလၢတ်ႈလဝ်ႈမင်းတြႃးၵျႇဝ လွမ်းၼင်ႇ ၵွၢမ်းလဝ်ႈဝူင်ႉငတႇၵျေႃသႅင်ပူင်မႃး တင်းမၢၼ်ႈတင်းတႆး ၵိုးတိူဝ်းလီတီႈၵၼ်ယဝ်ႉသေ ၽွင်းမိူဝ်းၶိုၼ်းမိူင်းငၶႇ မိူဝ်ႈ ၵွတ်ႈထိုင်မိူင်းတိင် ဝၢၼ်ႈၶၢင်လေႈၵျၵ်ႉၼၼ်ႉ မၼ်းယုၵ်ႉၵဝ်လဝ်ႈလူင်ၶမ်းသႅၼ်လုင်ႈ ၶိုၼ်ႈၵိတ်းလဝ်ႈတီႈတင်း လႆၢယဝ်ႉ ပူၼ်ႉမိူဝ်းမိူင်းငၶႇ မ်ၼ်ႈၼႂ်းပီ ၵႃႉလ 922 (မွၵ်ႈပီ ၶႃႉသ 1560)၊ ၶုၼ်ငၶႇငမးမိူင်းၵိုင်ပီၼိုင်ႈ ၼႆယဝ်ႉ။ လွင်ႈၼၼ်ႉ မီးဝႆႉၼႂ်းပပ်ႉ ပိုၼ်းၶူးမေႃလိၵ်ႈတႆး ၵၼ်လုင်းၶုၼ်မၵျႃႇတၼ်ႈသေ ၶိုၼ်းၵိတ်ႇၵွၵ်ႇ မိူဝ်ႈပီ 1996 ငလႈ ၼႂ်းပပ်ႉပိုၼ်ႉမိူင်းသႅၼ်ဝီ ၵၼ်ၵျႃးလၢၵ် ရေးၼူး ဝိၶျူးသိၼ် ပိၼ်ႇတၼ်ႈဝႆႉပၢၼ်ၽၢႆႇထႆးၼၼ်ႉလႆႇယူႇ။ [လုင်းၶုၼ်မၵျႃႇ, 1996၊ ၼႃႈ 23-25၊ ဝိၶျူးသိၼ် 2006၊ ၼႃႈ 370-1]။ ၼႂ်းပပ်ႉပိုၼ်းၽၢႆႇငၶႇ ၽၢႆႇမၢၼ်ႈၶဝ်ၵျေႃႈ လၢင်ႈတၼ်ႈမႂ်ၢဝႆႉယူႇ။ ပၢၼ်ပုၼ်ႈတၵျႇၵၢၼ်ၶူၼ်ႉၶျူႉၼႂ်းဝၼ်းၼႃႈ ၵၼ်ၼိုင်ႈယဝ်ႉ။

ႁၢင်ႈၼႃႈသိူဝ်ႈပပ်ႉ ပိုၼ်းၶူးမေႃလိၵ်ႈတႆးႁူၵ်းလဝ်ႈ

ဢၼ်လုင်းၶုၼ်မႁႃႇတဵမ်ႈ

ဢိတ်ႇပွၵ်ႈၵမ်းသွင်၊ ပီ 1996

ၶေႃႈမုၼ်းၶိုၵ်ႉတွၼ်း လွင်ႈပိုၼ်းလဝ်ႈထမ်ႇမတိၼ်ၼ ထဵင်ႈၶေႃႈၼိုင်ႈ ဢၼ်ႁဝ်းလႆႈႁၼ်းႁူႉတီႈၼႂ်းပပ်ႉလုင်းၶုၼ်မႁႃႇတဵမ်ႈဝႆႉၼၼ်ႉဝႃႈ လဝ်ႈထမ်ႇမတိၼ်ၼ လႆႈႁၼ်းၵဝ်လိၵ်ႈလၢႆးပႃးမေႃ တမ်ႈတီႈလဝ်ႈၵိူင်းယူၼ်း တီႈႁွင်းဝၢၼ်ႈၶၢင်ၸေႈႁၵ်ႉ ၼႆယဝ်ႉ။ ယဝ်ႉၵေႃႈ ႁဝ်းလႆႈႁူႉဝႃႈ လဝ်ႈတူၼ်ၶူးလူင်ၵိူင်းယူၼ်းၶဝ်ႈသူၼ်မၢၵ်ႈႁၢၵ်ႈၶမ်းၵႂႃႇ မိူဝ်ႈပီ ၵ.ၸ. 922 မၼ်းၽွင်းၵႃႈယုလဝ်ႈထမ်ႇမတိၼ်ၼလႆႈ 19 ယိပ်ႉၶဝ်ႈၼႂ်း 20 ၼၼ်ႉၼႆယဝ်ႉ။ [လုင်းၶုၼ်မႁႃႇ, 1996၊ ၼႃႈ 25။] ၶႃႈႁၼ်ထိုင်ဝႃႈ လွင်ႈၼႆႉ ပဵၼ်ၶေႃႈမုၼ်းဢၼ်လီသူၼ်ၸႂ် တႃႇသိုပ်ႇၶူၼ်ႉၶႂ်ႉလဵပ်ႈႁဵၼ်း တႃႇသႂ်ႇ ပိုၼ်းလိၵ်ႈလၢႆးတႆးဢၼ်ၼိုင်ႈ ၼႆယူႇ။ ယွၼ်ႉပိူဝ်ႈဝႃႈ ၸဵမ်မိူဝ်ႈၼႂ်းပီၶ.သ. ႁူဝ်ပၢၵ်ႇ 15 ၼၼ်ႉ သႃသၼႃၽြႃး ၵိူင်းယူၼ်းသမ်ႉပေႃးၽႄႈလွတ်ႈထိုင်ၼႂ်းမိူင်းတႆးလၢႆလၢႆတီႈယဝ်ႉ။ ထဵင်ႈၽၢႆႇၼိုင်ႈၵေႃႈ လွင်ႈလဝ်ႈၶူးဝႃးလူင်ၵိူင်းယူၼ်း ငလႈလဝ်ႈထမ်ႇမတိၼ်ၼ လႆႈပဵၼ်ၶူးဝႃးလုၵ်ႈသိသ်ႉၵၼ်(ပြႃတပေးၵၼ်)ၼၼ်ႉ ႁဝ်းၶႃႈလၢင်ႈတင်ႈၶေႃႈထၢမ်ဝႃႈ လိၵ်ႈလၢႆးတႆးလူင်ငလႈလိၵ်ႈလၢႆးတႆးယူၼ်း မီးလွင်ႈၵဵဝ်ႇၶွင်ႉ ၵွင်ႉၵႃႈ ၵၼ်လိူင်ႉႁိုဝ်? လိၵ်ႈၼမ်ႉၵႂၢမ်းလင်ႉၵႃႈလူင် တႆးငလႈလိၵ်ႈလၢႆးၽႂ်ႇတႆးယူၼ်းမီးလွင်ႈၵဵဝ်ႇၶွင်ႉ ၵွင်ႉၵႃႈ ၵၼ်လိူင်ႉႁိုဝ် ၼႆလိူဝ်းၼၼ်ႉယူႇယဝ်ႉ။

လိူဝ်သေဢၼ်ႈ ၸဝ်ႈလီႈၶူႉထိုင်လွင်ႈၼႄႈၵၢၼ်ငလႈလွင်ႈတူင်ႉၼိုင်ၸဝ်ႈၽမ်ႇမတိၼ်ၼထႅင်ႈတင်းၼမ်၊ မိူၼ်ၼင်ႇ လွင်ႈမၼ်းၸဝ်ႈငလႈတင်ႈၸဝ်ႈၾႅႉၶုၼ်ၶမ်းၶၢင်ႇ မိူင်းသဵၼ်ဝီ လီႈၶူမ်ႈၵၼ်ပူၵ်းပွင်ၵၢၼ်သၢသၼႃ ၸိူဝ်ႈၸိူင်းပိူင်း သုင်ၼေႈလွတ်ႇထိုင်သိုင်ႇတိူင်းမိူင်းတႅမ်းၵူႈတီႈၵူႈလႅၼ် ၼႆလႄႈ၊ လွင်ႈၸဝ်ႈၽမ်ႇမတိၼ်ၼ ထၢၵ်ႈ/ၵွၵ်ႇယၢၼ်ၶဝ လဝ်ႈ ၸၸၼ်း ၶိုၼ်းပဵၼ်ၵူၼ်းၸိူၼ်းသေ သိုပ်ႇၵိတ်းၵၢၼ်ပဵၼ်ၵမၢတ်ႈၾွင်းမိူင်းၼႂ်းၶႄ၊ ဝႆႉမႃးၶၢႆႉၵူၺ်ႇယူႇတီႈထုင်ႉမၢဝ်း ငၸႄးလၢၼ်ႉသေ သိုပ်ႇၵိၼ်းၵၢၼ်လၸေး တႅမ်ႈလိၵ်ႈ ၸေႃးလိၵ်ႈ တေႃႇပေႃးသိၼ်ႈၵၢမ်ႇသုတ်းမုၼ်မိူဝ်ႈၵၢယုလဝ်ႈ လီႈ 99 မႅၼ်ႈၼႂ်းပီ ၵ.လ. 1002 (မွၵ်ႈပီ ၶ.သ. 1640) ၼၼ်ႉၼႆယဝ်ႉ။ [လုင်းၶုၼ်မၸၢ, 1996၊ ၼႃႈ 32။]

ႁွပ်ႈၼၼ် ၵိင်ၵဝ်ၶေႃႈမုၼ်းၼႂ်းပပ်ႉပိုၼ်းၶူးမေႃလိၵ်ႈတႅမ်းၶူၵ်းလဝ်ႈ ၵၼ်လုင်းၶုၼ်မၸၢႇတႅမ်ႈဝႆႉၼၼ်ႉသေ ၸဝ်းလီႈၶူႉလွင်ႈပိုၼ်းလဝ်ႈၽမ်မတိၼ်ၼတင်းၼမ်သေ သမ်ႉလၢင်ႈတင်ႈၶေႃႈထၢမ်ထႅင်ႈတင်းၼမ် တၢႇၵၢၼ်ၶူၼ်ႉ ၶူၢႉၼႂ်းဝၼ်းၼႃႈၼႆယူႇ။ တူဝ်ယၢင်ႇမၼ်းၵၼ်ၼိုင်ႈတေႉ လွင်ႈဝၢႈ လဝ်ႈၶူးမေႃ လဝ်ႈၽမ်မတိၼ်ၼ ႁိူတ်ႇမိူဝ်ႈပီ ၵ.လ. 903 ၼၼ်ၼၼ်ႉ လုင်းၶုၼ်မၸၢႇလီႈၶေႃႈမုၼ်းတီႈလႂ်? ၵိင်ၼႂ်းလိၵ်ႈၽိုၼ်လႂ်? ၼႆလိူဝ်းၼၼ်ႉယဝ်ႉ၊ ယွၼ်ႉ ပိူဝ်ႈဝႃႈ ၼႂ်းပပ်ႉပိုၼ်းၶူးမေႃလိၵ်ႈတႅမ်းၶူၵ်းလဝ်ႈၼၼ်ႉ ၵမ်ႇသႂ်ႇဝႆႉပႃးၶေႃႈၵိင်ငလႈၽိုၼ်ၵိင်၊ ၶႃႈၸၼ်ထိုင်ဝႃႈ လုင်းၶုၼ်မၸၢႇ ၵမ်ႇလီႈလူဝ်ႉပိူင်တႅမ်ႈလိၵ်ႈ ၵၼ်မီးၶေႃႈၵိင် ၽိုၼ်ၵိင်ၼႆယဝ်ႉ။ ပွင်ႇဝႃႈ ထိုင်မႃးပၢၼ်ၸဝ်းၶႃႈ လိူဝ်းလီႈၵိၼ်းၶူႉလႂ်းပိူင်တႅမ်ႈလိၵ်ႈ ၵၼ်မီးၶေႃႈၵိင် ၽိုၼ်ၵိင်သေ သူၼ်လႂ်လိပ်ႈၵိၼ်းလွင်ႈပိုၼ်းလဝ်ႈၶူးမေႃ လိၵ်ႈလႂ်းၶဝ် တေလီႈသိုပ်ႇၵိတ်းၵၢၼ်ၶူၼ်ႉၶူႃႉ၊ သိုပ်ႇတႅမ်ႈၵွၵ်ႇၽိုၼ်မႂ်ႇပပ်ႉမႂ်ႇ ၶူႈၵုၢင်ႈၶုၢင်တႅတ်ႈတႅၼ်တ်ႈၶႅမ်ႉလႅပ်ႈ တိူဝ်းတွၼ်းလိူဝ်ၵဝ်ႇ ၼႆယူႇယဝ်ႉ။

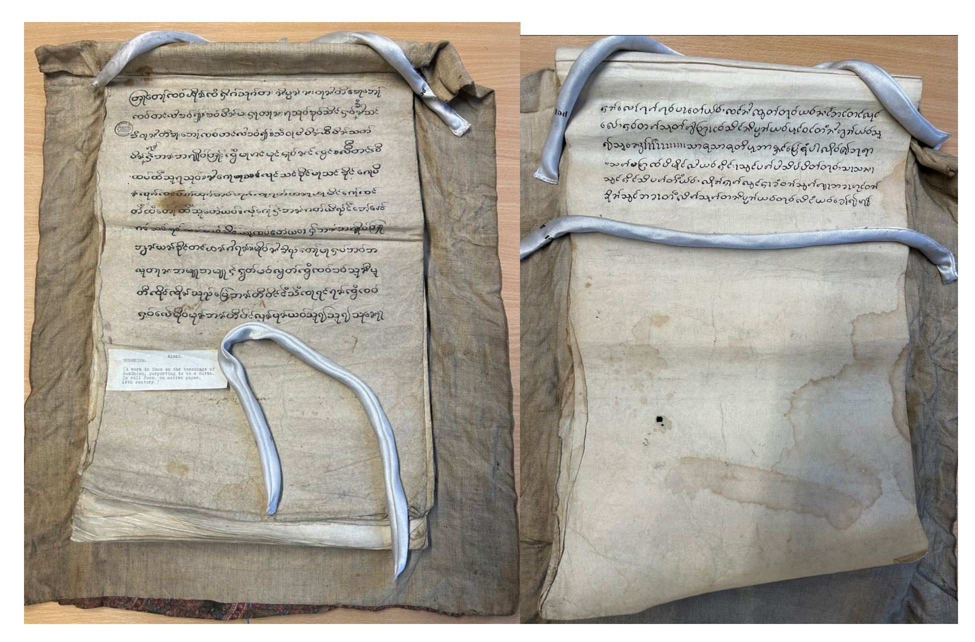
ပၢၼ်ၸိုဝ်ၵေႃးလီ လွင်ႈဝၢႈလဝ်ႈၶူးမေႃလူင် လဝ်ႈၽမ်မတိၼ်ၼ မိူင်းတိုင် ပၢၼ်ၾူးၵတ်ႉၶၢၼ်ႇၽဵၢႇတႅမ်ႈလိၵ်ႈ လင်ႇၵႃႇလူင် ပၢၼ်ၾူးမီးၵူၾုင်းၼိူဝ်ၽိင်ႈလိၵ်ႈလႂ်းတႅမ်းၸဝ်းမႃးလၢႆသိုပ်ႇလၢႆပၢၼ် ၼႆၼၼ်ႉ လၵ်းထၢၼ်မၼ်းမီးဝႆႉ ယူႇတင်းၼမ်တေႃႇထိုင်ဝၼ်းမိူဝ်ႈၼႆႉသေ ၼႂ်းလိူဝ်းၼၼ်ႉၵၼ်ၼိုင်ႈတေႉ ပၢၼ်ၽိုၼ်လိၵ်ႈၵၼ်မၼ်းလဝ်ႈတႅမ်ႈဝႆႉ မီးလိူဝ်ႈဝႃႈ သုတ်းတၼိပ်ႇပၼ်ၼ ၵမ်ႇၼၼ် သုတ်းတမွၼ်းထမ်း ၼႆၼၼ်ႉယူႇယဝ်ႉ။

လွင်ႈလိၵ်ႈသုတ်တမွၼ်းထမ်းလႄႈလွင်ႈၽိင်ႈတိုဝ်းၵမ်ၸ်ႈမူႇၵူၼ်းၸိုဝ်းတီႈ

လွင်ႈဝႃႈ ၽိုၼ်လိၵ်ႈသုတ်တဢိပ်ပၼ်ၼ ၵမ်ႇၼၼ် သုတ်တမွၼ်းထမ်း မီးၵူႈၽိုင်းၼိူဝ်ၽိင်ႈလိၵ်ႈလၢႆးလႄႈလွင်ႈ တိုဝ်းၵမ်ၸ်ႈမူႇၵူၼ်းတီႈမႃးလၢႆသိုပ်ႇလူဝ်ႇပၢၼ်ၼႆႉၼၼ်ႉ မီးလၵ်းထၢၼ်မၼ်းယူႇတင်းၼမ်ယဝ်ႉ။

လၵ်းထၢၼ်မၼ်းႁၢၼ်ႇၵၼ်ၸိုင်ႈတေႉ ပၼ်လွင်ႈၶေႃႈသင်ႇၵျမ်းသွၼ်ၶိုၵ်ႉတွၼ်း ၵၼ်မီးဝႆႉၼႂ်းၽိုၼ်လိၵ်ႈသုတ်တမွၼ်းထမ်းဝႃႈ ပေႃးလႆႈလူႇတၢၼ်းၽိုၼ်လိၵ်ႈသုတ်တမွၼ်းထမ်းၼႆႉ ၵုသူဝ်ႇၽွင်းလီမၼ်းယႂ်ႇၵၢင်ႈၵိုၼ်းၼႃႈ ၼႆ ၼၼ်ႉယဝ်ႉ။ တူဝ်ယၢင်ႇမၼ်း သင်ဝႃႈပေႃးငမ်းပီႈၼွင်ႉလူႉၵႂၢတၢႆႇၵူႈ ပၼ်ၽီၽၢတ်ႇ ပိတ်ႉတၢႆႇ လိုင် သင်ဝႃႈလုၵ်ႈလၢင်းလိုဝ်းၵိတ်းတၢင်းလင်ၶဝ်လူႇတၢၼ်းၽိုၼ်လိၵ်ႈသုတ်တမွၼ်းထမ်းယဝ်ႉ၊ လၵ်ႇ ၼေႁုသူဝ်ႇ ပၼ်လိုင် ၶဝ်တေ ၵႂၵ်ႇပူၼ်ႉၽေးၶၢၼ်လႆၸ်သေ ၶႃႈၵၢႆ ၵိုတ်ႇၽေမ်ႉ တီႈၵၼ်မီးလွင်ႈၵတ်းယဵၼ်သိုဝ်းသၢႆ ၼႆယဝ်ႉ။ ယွၼ်ႉလွင်ႈၼႆႉ သေ ပီႈၼွင်ႉမူႇၵူၼ်းတီႈတင်းလၢႆ ၵႂၼ်ၵၼ်လူႇတၢၼ်းၽိုၼ်သုတ်တမွၼ်းထမ်းပၼ်ပေႃးငမ်းပီႈၼွင်ႉလိုဝ်းလူႉၵႂၢတၢႆၵူႈ လိုဝ်းၼၼ်ႉလႄႈ လၼ်ႇဝႃႈ ၽိုၼ်လိၵ်ႈသုတ်တမွၼ်းထမ်းၵေႃႈ မီးဝႆႉၼႂ်းမူႇၵူၼ်းတီႈႁူႈတီႈလၢၼ်၊ တီႈလႆႈမီး ဝၢၼ်ႈဝတ်ႉဝႃးတီႈၵေႃႈ တီႈၼၼ်ႈမီးၽိုၼ်လိၵ်ႈသုတ်တမွၼ်းထမ်းယူႇယဝ်ႉ။

လိုဝ်သေလွမ်းဝတ်ႉလွမ်းၵိုၼ်းယဝ်ႉ ၵဝ်းယင်းလႆႈၵၼ်ၽိုၼ်လိၵ်ႈသုတ်တဢိပ်ပၼ်ၼ မွၼ်းထမ်းမီးဝႆႉတၢင်ႇတီႈ မိူၼ်ၼင်ႇ ႁူင်းတူလုၵ်ႈလိၵ်ႈ လႄႈ ႁွင်ႈၼႃႈၶူဝ်းၵဝ်ႇၶွင်မွၼ် လိုဝ်းၼၼ်ႉလၢႆယူႇယဝ်ႉ။ တီႈမိူင်းဢင်းၵိတ်းတေႉ ၽိုၼ်လိၵ်ႈသုတ်တဢိပ်ပၼ်ၼ မီးဝႆႉတီႈၸုၵ်ႈႁူင်းတူလုၵ်ႈလိၵ်ႈလိုဝ်ႉလၢတ်ႈလႄႈႁူင်းတူလုၵ်ႈလိၵ်ႈလၼ်ႉလွမ်းလၢႆတီႈ ၵမ်ႇယွမ်းသိပ်းၽိုၼ်၊ ၸုၵ်ႈႁူင်းတူလုၵ်ႈလိၵ်ႈ SOAS လၼ်ႉလွမ်းလၼ်ႇတၼ်ႇ တီႈၶႅၼ်ႈၵိတ်းၵၢၼ်ၼႆႉၵေႃႈ မီးဝႆႉ ၽိုၼ်ၼိုင်ႈ၊ ပီၵူးထုတ်ႇၽိုၼ်လိၵ်ႈၼႆႉလမ်ႉ ပၼ်ပီ ၵ.လ. 1218၊ ပ.သ. 2400 (ၶ.သ. 1856) ၼႆယဝ်ႉ။ တေလႆႈဝႃႈ ၽိုၼ်လိၵ်ႈသုတ်တဢိပ်ပၼ်ၼၼႆႉ ပၼ်ၽိုၼ်လိၵ်ႈလူင်ၵဝ်ႇငၵႇၽိုၼ်ၼိုင်ႈ မီးၵႃႈယူႇ 167 ပီယဝ်ႉ။

ၶၢင်ႈၽိုၼ်လိၵ်ႈသုတ်တၼိပ်ပၢၼ် (ၼႃႈဝႆႉငလႈၼႃႈပႅၢ) ၵၼ်မီးဝႆႉၼႂ်းႁူင်းတူလုၼ်းလိၵ်ႈ SOAS လၼ်ႇလွမ်လၼ်,တၼ်,

[Sutta Nibbana, Shan Manuscript, MS 41845; SOAS Library, University of London]

ထိင်ႈပိုင်ၼိုင်ႈၵေႃႈ ပေႃးလီပ်ႈၷိၼ်းတူလုၼ်းပိုၼ်းၵၢၼ်ၷိၼ်းၼႂ်းမူ,ႁူၼ်းၶိုဝ်းတႆးႁူႈပွၵ်ႈမိူဝ်ႈႁွၼ်,လိုင် တေလိႈၷၼ်ဝႃႈ ၽိုၼ်လိၵ်ႈသုတ်တမွၼ်းထမ်း ပိၼ်ၽိုၼ်လၵ်းသုတ်,ၵၼ်ၼိုင်ႈ တ႑,ၽိုၵ်းၷျေးလိၵ်ႈလင်,ၵ႑,လူင်ၼႆယူ,။ လွင်ႈၼႆႉ လိုဝ်းမီးၵ႑ယူမွၵ်ႈ 50-60 ၶိုၼ်ႈၼိုဝ် ယႃမ်ႈယူ,ႁွင်းဝႃၼ်ႈၼွၵ်ႈမိူင်းတႆး တေတၼ်းၶိုတ်းယူ,၊ ၶႃႈယင်းတိုၵ်ႉတွင်း ယူ,ဝႃႈ မိူဝ်ႈပၢၼ်ၷဝ်းၶႃႈၵေႃႉလိၵ်ႉၼၼ်ႉ တၼ်းၶိုတ်းပၢၼ်ၵၼ်ၵဝ်ပိုင်လိၵ်ႈတႆးၵဝ်,သေ သွၼ်ၷိၼ်းတီႈဝတ်ႉ ႁွင်းမုၼ်လဝ်ႈ၊ ပေႃးမေႃတ်မ်ႈမေႃၷျေးၵိတ်းၵွတ်းယဝ်ႉ သမ်ႉလိႈၽိုၵ်းၷျေးလိၵ်ႈသုတ်တ မိူၼ်ၼင်, သုတ်တ ၼိပ်ပၢၼ် ငလႈ သုတ်တဝူဝ်းၵ်ိင်း လိုဝ်းၼၼ်ႉယဝ်ႉ။ လွင်ႈဝႃႈ လိၵ်ႈသုတ်တပိၼ်ၽိုၼ်လိၵ်ႈလၵ်းသုတ်, တ႑, လုၵ်ႈၵွၼ်,ၷိၼ်းၶဝ်ၵဝ်ၽိုၵ်းၷျေးၼႆၼၼ်ႉ ႁူၼ်းမိူင်းဝၼ်းတူၵ်းၵေႃႉၼိုင်ႈ လိုဝ်ႈ ဝိလ်ပ႑, ဝိလိတ်သ် ၶူဝ်,ၶရိၼ်း (Wilbar Willis Cochrane) တ်မ်ႈၶိႈငၼဝႆႉၼႂ်းပပ်ႉမၼ်း ၵၼ်လိုဝ်ႈဝႃႈ *The Shans* ၼၼ်ႉယူ,။

[Cochrane, 1915: 158]

ႁူလ်ႈၵ႑ႈ ငတ,ၵဝ်မွၵ်ႈပီ 1980 မႃးၼၼ်ႉ ၵၢၼ်သွၼ်ၷိၼ်းလွမ်းပိုင်လိၵ်ႈတႆးပၢၼ်မႂ်, ႁုင်ႈၶုင်မႃးၵေႃႈပိုင်ၼိုင်ႈ ၵၢၼ်ၷိၼ်းလွမ်းႁွင်းမုၼ်လဝ်ႈၵေႃႈ လိႈလွမ်းပိုင်ၵၢၼ်ၷိၼ်းပၢၼ်မႂ်, ၵၼ်ၵမ်,ၵဝ်လိၵ်ႈလူင်သႂ်,ပႃးၼၼ်ႉၵေႃႈ

ပိူင်ၼိုင်ႈသေ ၵၢၼ်ႁဵၼ်းသွၼ်လိၵ်ႈလင်ႇၵႃႇလူင်လွမ်းႁွင်းဝတ်ႉမူၼ်လဝ်ႈၵေႃႈ ယူပ်ႈယွမ်းၵႂႃႇၼမ်တႄႉတႄႉ၊ တေႃႉတေႉၵိုတ်းလွမ်းဝတ်ႉၵမ်ႈၽွင်ႈ မိူၼ်ၼင်ႇ ဝတ်ႉပၺ်ၺႃႇလင်ႇၵႃႇၵုလေႃးတိ မိူင်းယၢင်း လႄႈ လဝ်ႈလႁေး ၶဝ်ၵမ်ႈၽွင်ႈၵူၺ်းယဝ်ႉ။ ၵူၺ်းၵႃႈ မိူဝ်ႈပူၼ်ႉမႃးပႆႇ,ပေႃးႁိုင်ၼႆႉ ငဝ်ႈငုၼ်းမုၵ်ႉလုမ်းလူင်သင်ၶလိုင်ႈတႆး ၶိုၼ်းမႄး လႆႈလၵ်းသုတ်ႇမႂ်ႇတႃႇၵၢၼ်ႁဵၼ်းသေ ဢဝ်လိၵ်ႈလင်ႇၵႃႇလူင်သႂ်ႇၼႂ်းလၵ်းသုတ်ႇၵၢၼ်ႁဵၼ်းၶိုၼ်းလႄႈ တေလႆႈဝႃႈ ပိၼ်လၢႆးၵၢၼ်ၶိုၵ်ႉၶဵမ်ႉတႃႇၵၢၼ်ၽိင်ႈငႄးလိၵ်ႈလၢႆးသႃသၼႃၼႂ်းမူႇၵူၼ်းတႆး ၼႂ်းဝၼ်းမိူဝ်းၼႃႈတႄႉတႄႉယူႇယဝ်ႉ။

ၵၢၼ်ၶူၼ်ႉၶႂႃႉလိပ်ႈႁဵၼ်းလွင်ႈပိုၼ်းၽိင်ႈလိၵ်ႈလၢႆးတႆး မိူဝ်ႈဝႃး မိူဝ်ႈၼႆႉ မိူဝ်းၼႃႈ

ၵဵဝ်ႇၵပ်းလူၺ်ႈလွင်ႈၵၢၼ်ၶူၼ်ႉၶႂႃႉလိပ်ႈႁဵၼ်းၽႃႇပိုၼ်းၽိင်ႈလိၵ်ႈလၢႆးတႆးၼႆႉ မိူၼ်ၼင်ႇၶႃႈႁဝ်းလႆႈတၢၼ်ႈၶႆႈၵႂႃႇပႃႈ ၼိူဝ်မိူဝ်ႈၵႆႈလိုဝ်းၼၼ်ႉသေ ဢၼ်ႁပ်းၶႃႈလီႈႁူႉထိုင်ၵေႃႈ မီးယူႇတင်းၼမ်၊ ၵူၺ်းၵႃႈ ဢၼ်ႁပ်းၶႃႈၶႆႈႁူႉထိင်ႈၵေႃႈ သမ်ႉမီးယူႇတင်းၼမ်ၶႃႈယဝ်ႉ။ တူဝ်ယၢင်ႇမၼ်းဢၼ်ၼိုင်ႈတေႉ ပေႃးႁပ်းၶႃႈမႃးလိပ်ႈႁဵၼ်းတူၺ်းလွင်ႈပိုၼ်းၽိင်ႈ လိၵ်ႈလၢႆးတႆးၼႆႉ ၽိုၼ်လိၵ်ႈဢၼ်ၽူႈလူင်ႉလႅၼ်ႇ(ၼၵ်ႉဝိဇ္ဇႃးၵၢၼ်)ၶဝ်တႅမ်ႈဢွၵ်ႇဝႆႉမီးတင်းၼမ် ထႅမ်ၽၢႆႇတႆး ၽၢႆႇ ဢင်းၵိတ်း ၽၢႆႇမၢၼ်ႈ ၽၢႆႇထႆး ၽၢႆႇၶႄႇ ၽၢႆႇၵျပၢၼ်ႇ ၽၢႆႇၾရင်ႇသႅတ်ႈ လႅမ်လိုဝ်းၼႆႉၵႂႃႇ။ ဝႃႈၼၼ်သေတႃႉ ပေႃး ႁပ်းမႃးလိပ်ႈႁဵၼ်းတူၺ်းလွင်ႈပိုၼ်းလဝ်ႈၶူးမေႃလိၵ်ႈတႆး ၵမ်ႉၼၼ် ၽူႈတႅမ်ႈလိၵ်ႈလၢႆးတႆးလိုင် ၵမ်ႉပေႃးမီးၼမ်၊ လွင်ႈဝႃႈတူဝ်လိၵ်ႈတႆးလႄႈလိၵ်ႈလၢႆးတႆး မီးမႃးလၢႆလၢႆပၢၵ်ႇပီၼၼ်ႉ ၽူႈလူင်ႉလႅၼ်ႇၽၢႆႇပိုၼ်းၶဝ်တႅမ်ႈဝႆႉတင်း ၼမ်သေတႃႉ လွင်ႈပိုၼ်းလဝ်ႈၶူးမေႃလိၵ်ႈတႆးလႄႈလွင်ႈၽူႈတႅင်ႇတႅမ်ႈလိၵ်ႈလၢႆးတႆးတေႉ ၵမ်ႉပေႃးမီးၼမ်။

ၵဵဝ်ႇလူၺ်ႈလွင်ႈပိုၼ်းလဝ်ႈၶူးမေႃလိၵ်ႈလၢႆးတႆးသေ တူဝ်ယၢင်ႇမၼ်း ပေႃးႁပ်းလိပ်ႈႁဵၼ်းတူၺ်းလွင်ႈပိုၼ်းလဝ်ႈၶူး မေႃ လဝ်ႈထမ်မတိၼ်ၼလိုင် ႁပ်းလီႈႁဵၼ်းႁူႉလွင်ႈမၼ်းလဝ်ႈတီႈၼႂ်းပပ်ႉပိုၼ်းၶူးမေႃလိၵ်ႈတႆးႁူၵ်းလဝ်ႈ ဢၼ် လုင်းၶုၼ်မႁႃႇၶူၼ်ႉသွၵ်ႈၵဵပ်းႁွမ်တႅမ်ႈဝႆႉၼၼ်ႉၵမ်ႉၼမ်ၵူၺ်း။ တႃႇတေႁႃၵႃၼ်ႇလွင်ႈမၼ်းလဝ်ႈ ၼႂ်းၽိုၼ်လိၵ်ႈ ၵၢၼ်တႅမ်ႈဝႆႉၵွၼ်တၢင်းပပ်ႉလုင်းၶုၼ်မႁႃႇၼၼ်ႉ တေယၢပ်ႇဝႆႉယူႇ။ ဝႃႈၼၼ်သေတႃႉ ပေႃးသိုပ်ႇၶူၼ်ႉၶႂႃႉသွၵ်ႈ ႁႃလိုင် လၢင်ႈထူပ်းႁၼ်ယူႇ။ ဢၼ်လုင်းၶုၼ်မႁႃႇတႅမ်ႈဝႆႉၼၼ်ႉ မၼ်းလဝ်ႈၵမ်ႇသႂ်ႇပၼ်ၶေႃႈၵိုင် ၽိုၼ်ၵိုင်သေ

တႃႉ ၶႃႈႁၼ်ထိုင်ဝႃႈ မၢၼ်းလဝ်ႈလႆႈၶေႃႈမုၼ်းမႃးသေတီႈတီႈယူႇ၊ ယွၼ်ႉပိူဝ်ႈဝႃႈ လုင်းၶုၼ်မၵျႃ, ယၢမ်ႈၵႅတ်းၵၢၼ် ၼႂ်းၵျေႃလဝ်ႈၾၢႉမိူင်းယၢင်းလႄႈ လိၵ်ႈၵဝ်ႇလိၵ်ႈမွၼ် ၸႅမ်လိၵ်ႈရျလဝၢင်ႇ, ၵၼ်မီးၼႂ်းၵျေႃလိူဝ်းၼၼ်ႉ မၢၼ်းလဝ်ႈ တိုၼ်းလႆႈၽတ်ႉလႆႈႁၼ်မ်ၼ်ႈ၊ ယဝ်ႉၵေႃႈ မၢၼ်းလဝ်ႈတေယၢမ်ႈငိၼ်းၶေႃႈၵႂၢမ်းၵူၼ်းထဝ်ႈၶဝ် သိုပ်ႇလၢတ်ႈၶိုၼ်ႈ ငၼၵၼ်မႃး ပၢၼ်သိုပ်ႇပၢၼ်လိူဝ်းၼၼ်ႉယူႇၵမ်ႇၸၢင်ႉ။

ၵ်ဝ်ႇလူလ်ႈလွင်ႈလဝ်ႈၶူးမေႃ လဝ်ႈထမ်မတိၼ်ၼသေ ပ်ႂ်ႈၼင်ႇၶႃႈၸဝ်းၶူၼ်ႉၸၢၼ်မ်ၼ်ႈတေႉ လႆႈႁၼ်လိုဝ်ႈမၢၼ်း လဝ်ႈ မီးဝႆႉၼႂ်းပပ်ႉ *Grammar of the Shan Language* ၵၼ် ၵျေႇ, ၵ်ၼ်, ၶူႇသျိင်း (J. N. Cushing) တ်မ်ႈ ၵိတ်ႈၵွၵ်, ပွၵ်ႈၵမ်းသွင် မိူဝ်ႈပီ 1887 ၼၼ်ႉယဝ်ႉ။ ၼႂ်းပပ်ႉၼၼ်ႉ တွၼ်ႈပႆၢသုတ်း ပ်ၼ်တွၼ်ႈၵၼ်လၢတ်ႈလွင်ႈ လၢင်ႇၵျႇတႆးယဝ်ႉ။ ၵ်ဝ်ႇလူလ်ႈၽူႈတ်ၵ်ႇတ်မ်ႈလိၵ်ႈလၢင်ႇၵျႇလူင်သေ ၶူႇသျိင်းတ်မ်ႈဝႆႉဝႃႈ ၼႂ်းၵျႈၽူႈတ်ၵ်ႇတ်မ်ႈ လၢင်ႇၵျႇလူင် ပၢၼ်မိူဝ်ႈလဝ်ႉၼၼ်ႉ ပႃးၸႅမ် မုၼ်လဝ်ႈထူလ်ႈ (မုၼ်လဝ်ထုလ်)၊ မုၼ်လဝ်ႈငိုၼ်း (မုၼ်လဝ်ငိုၼ်)

ၼလႄႈ ထမ်မတိၼ်ၼ (ထံမတိင်ၼ) ၼႆသေ ၶဝ်ပ်ၼ်သႆၢမိူင်းသ်ၼ်ဝီ ၼလႄႈပ်ၼ်ၽူႈၶဝ်ႈလုမ်းႁေႃႇၶိူင်းလူင် ၼႆယဝ်ႉ။

ၶူႇသျိင်း သိုပ်ႇတ်မ်ႈဝႃႈ ၼႂ်းၵျႈၽူႈ တ်ၵ်ႇတ်မ်းလၢင်ႇၵျႇလူင် ပၢၼ်လိုၼ်းလိူဝ်းၼၼ်ႉ ပႃးၸႅမ် လဝ်ႈမၢၼ်ႈႁေႃႇ (မိူင်းၼၢႆး)၊ လဝ်ႈၵၢင်းသိူဝ်၊ တင်းသွင် ပ်ၼ်ႁေႃႇၶိူင်းလူင်၊ လဝ်ႈၼၢႆးလူင် (မိူင်းၼၢႆး) ၼလႄႈ လဝ်ႈၵေႃးရီ, (မိူင်းပၼ်ႇ) ၵျမ်းမိူင်းၼၢႆး ၼႆယဝ်ႉ [Cushing, 1887: 88]။ ၶႃႈႁၼ်ထိုင်ဝႃႈ ၶေႃႈမုၼ်းလွင်ႈလိုဝ်ႈၽူႈတ်ၵ်ႇတ်မ်ႈလိၵ်ႈလၢင်ႇၵျႇ လူင် ၵၼ်ၶူႇသျိင်း တ်မ်ႈဝႆႉ မိူဝ်ႈပီ 1887 ၼၼ်ႉ မီးၵႃႈၶၼ်ယႃႇ, တႃႇသိုပ်ႇၵႅတ်းၵၢၼ်ၶူၼ်ႉၶျႃႉလ်ပ်ႈၵျၼ်းလွင်ႈပိုၼ်း လဝ်ႈၶူးမေႃလိၵ်ႈလႆၢးတႆးၸဝ်း ၼတႉၼတႉယူႇ ၼႆၶႃႈယဝ်ႉ။

ပ်ၼ်ၵိုဝ်ၵေႃႈလီ ပိၵ်ႉသမ်ႉဝႃႈ ၵၢၼ်ၶူၼ်ႉၶျႃႉလ်ပ်ႈၵျၼ်းလွင်ႈပိုၼ်းလဝ်ႈၶူးမေႃလိၵ်ႈလႆၢးတႆး ၵၼ်တေလႆႈသိုပ်ႇ ၵျတ်းၵျႃ, မီးထ်ၼ်ႈတင်းၼမ် ၼႆသေတႃႉ ၸဝ်းၶႃႈမုင်ႈႁၼ်သႆၢလ်ၼ်း ၼလႄႈ မီးၵျၼ်းလွ် တႃႇၵၢၼ်ၶူၼ်ႉၶျႃႉၼလႄႈၵၢၼ် ၽိင်ႈလိၵ်ႈလႆၢးတႆးၼႂ်းဝၼ်းၼေႃႈယူႇ။ ယွၼ်ႉပိူဝ်ႈဝႃႈ ၼႂ်းၶၢဝ်းတၢင်းမွၵ်ႈသိပ်းပီပႆၢပူၼ်ႉမႃးၼႆႉ လွင်ႈတူင်ႉၼိုင်ႁေႃႇ ၽိင်ႈလိၵ်ႈလႆၢးၼလႄႈႁေႃႇၵၢၼ်ၵျၼ်းလိူဝ်းၼႆႉ လ်ၵ်ႈလႆႈၶိုၼ်ႈယႂ်ႇမႃးတင်းၼမ် ၼတႇၸႅမ်ပၢင်ၵုမ်ၶွၼ်ႇၽႄႁ်ၼ်ႉလိၵ်ႈ လူင်၊ ပၢင်ၵုမ်ၶွၼ်ႇၽႄႁ်ၼ်ႉမူႇလုမ်းတႆးလ်ပ်ႈၵျၼ်းပိုၼ်း၊ ၵၢၼ်လ်ပ်ႈၵျၼ်းႁေႃႇလိၵ်ႈလူင်တီႈလၼ်ႉလွမ်ပုတ်ထမိူင်း

တီႈ၊ ၵၢၼ်လဵၵ်ႈလၢႆးလၵ်းသုတ်ႇမႂ်ႇၶွင်ငဝ်ႈငၼ်းမုၵ်ႉလုမ်းလူင်သင်ၶလိူင်ႈတီႈ ႁူမ်ႈထိမ် ၵၢၼ်ၵေႃႇသၢင်ႈပူၵ်းပွင် ႁူင်းႁဵၼ်းပၢၼ်မႂ်ႇ တၢႇႁူၼ်းဢုမ်ႇတီႈ ၼႂ်းထုင်ႉၼႂ်းယွမ်ႇလၢႆတီႈလၢႆဝဵင်း လိူဝ်းၼၼ်ႉ တေလႆႈဝႃႈ ပဵၼ်သၢႆလႅင်းပိူင်း ငလႈၵႅၼ်ႁႅင်းမႂ်ႇ တၢႇၽိူင်ႈလိၵ်ႈလၢႆးႁဵၼ်းတေၶိုၼ်ႈယႂ်ႇမႂ်ႇသုင်ၵႂႃႇမိူဝ်းဢေႃးၶၢဝ်းၵႆယူႇၼႆၶႃႈယဝ်ႉ။

ၶွတ်ႇယွတ်ႈပၢႆၵႂၢမ်း

လိုၼ်းသုတ်း ၶႃႈႁဵၼ်းယွၼ်းၶွတ်ႇယွတ်ႈပၢႆၵႂၢမ်းဝႃး ပေႃးတေလၢတ်ႈလွင်ႈပိုၼ်းၽိင်ႈလိၵ်ႈလၢႆးတီႈလိူင် တိုၼ်းတေလႆႈၶႂ်ႈထိုင်လွင်ႈလဝ်ႈၶူးမေႃလိၵ်ႈလူင်ငလႈလွင်ႈၽူႈတႅမ်ႈလိၵ်ႈလၢႆးတီႈမိူဝ်ႈႁွၼ်ႇ, မိူၼ်ၼင်ႇၶႃႈႁဵၼ်းတၢၼ်ႈၶႂ်ႈငၼ လွင်ႈပိုၼ်းလဝ်ႈၶူးမေႃ လဝ်ႈထမ်မတိၼ်ၼ မိူင်းတိုင် ၵၼ်ႁူႉငလႈၵၼ်ၶႂ်ႈႁူႉ မီးယူႇတင်းၼမ်ၶႃႈယဝ်ႉ။ ယဝ်ႉၵေႃႈ ႁဵၼ်းၶႃႈတေလႆႈသိုပ်ႇၶူၼ်ႉၶူၺ်ႉလိပ်ႈႁိၼ်းလွင်ႈလိၵ်ႈလူင်ငလႈၽိုၼ်လိၵ်ႈၵဝ်ႇမွၼ်ႇ ၵၼ်ပိၼ်ႇႁႂ်းမိုဝ်းၽူႈႁိတ်းၵၢၼ် လိၵ်ႈလၢႆးႁဵၼ်းမိူဝ်ႈႁွၼ်ႇလိူဝ်းၼၼ်ႉလႆႇယူႇၶႃႈယဝ်ႉ။ ၶႃႈႁၼ်ထိုင်ဝႃႈ ၶူင်းၵၢၼ်ၶူၼ်ႉၶူၺ်ႉတၢႇသွၵ်ႈႁႃပိုၼ်းလဝ်ႈၶူးမေႃလိၵ်ႈတီႈငလႈၽိင်ႈလိၵ်ႈလၢႆးတီႈလိူဝ်းၼၼ်ႉ တေလႆႈလႆႉၶၢဝ်းယၢမ်းႁိုင်လၢႆလူဝ်ႇပၢၼ်ႁူၼ်းသေ သိုပ်ႇၶူၼ်ႉသွၵ်ႈႁႃတႅမ်ႈမၢႆပိုၼ်ငၽႈႁူဝ်ႉ,တိၵ်းတိၵ်းတေႃႇပေႃးၶိုၵ်ႉၶမ်ႉပဵင်းလူၺ်ႉၼၼ်ႉယူႇ။ တူဝ်ယၢင်ႇတီႈတၵ်ႈမၼ်း လွင်ႈပိုၼ်း ၽူႈတႅမ်ႈလိၵ်ႈၵတ်ႉၶၼ်ႇလၢဝ်းၵၢင်းၵိတ်း လိုဝ်ႈဝႃႈ ဝီႇလီႇယမ်ႇ သျႅၵ်ႉသပီးယႃး ၼၼ်ႉ ႁူၼ်းႁဵတ်းၵၢၼ်ၶူၼ်ႉၶူၺ်ႉလိပ်ႈႁိၼ်းလွင်ႈမၼ်းမီးၼပ်ႉႁူဝ်ႁိုင်၊ ယဝ်ႉၵေႃႈ တိုၵ်ႉမီးႁူၼ်းသူၼ်လႆၶႂ်ႈလိပ်ႈႁိၼ်းတႅမ်ႈၵွၵ်ႇၽိုၼ်လိၵ်ႈလွင်ႈမၼ်းယူႇ တိၵ်းတိၵ်း ၵမ်ႇထၢတ်ႇၵမ်ႇဝႆး။ ၵၢၼ်ၽိင်ႈလိၵ်ႈလၢႆးတီႈၵေႃႈ မိူၼ်ၼၼ်၊ တေလႆႈမီးၵၢၼ်ၶူၼ်ႉၶူၺ်ႉလိပ်ႈႁိၼ်း တႅမ်ႈၵွၵ်ႇပိုၼ်ငၽႈႁူဝ်ႉ, ႁူႈပေႃးလိုၵ်ႉလမ်ႇယွႆႈယမ်းၵူၼ်ႈၶူင်ယူႇယဝ်ႉ။ မႂ်ႇသုင်ၶႃႈ။

[ၽိုၼ်လိၵ်ႈၼႆႉ ၵိုင်ၵဝ်တီႈၽိုၼ်လိၵ်ႈၽၢႆႇၵၢင်းၵိတ်းၵၼ် တွၵ်ႉတူဝ်ႇ ၵူဝ်းလီးဝီးယႃး ပူဝ်းထိူဝ်ႇရႆ ငလႈ ၶႃႈႁဵၼ်းႁူမ်ႈၵၼ်တႅမ်ႈၶႂ်ႈငၼတီႈပၢင်ၶွၼ်ႇၾရၼ်ႉ ထေႇရဝႃႇတငလႈၵေးသျႃးဝၼ်းၵွၵ်ႇ, တီႈလၼ်ႉလွမ် ၵွၵ်ႉလၽူတ်ႇ, ၼႂ်းလိူၼ်ၵျုၼ်ႇ, ပီ 2024 ၼၼ်ႉယဝ်ႉ။ This paper is based on a section of the paper in English version that Dr Olivia Porter and I presented at the Theravada and East Asia Conference held at the Oxford University in June 2024.]

ၽိုၼ်ၵိုင် ငဝ်ႈ တႃႇသိုပ်ႇလူ

လုင်းၶုၼ်မရႃႇ, မိူင်းယႆ၊ ပိုၼ်းၶူးမေႃလိၵ်ႈတႆးႁူၵ်းလဝ်ႈ၊ ၶွမ်ႇမတီႇပႃးပၼ်ႇလႃႇလိုင်ႈတႆး ၵိတ်ႇၵွၵ်ႇ၊ 1996။

သိၼ်ႈမႆႈလိၵ်ႈလူင် ၵၼ်သုၺ်ႇဝိႉၼၼ်ႉဝိပ်ႉၶွင်ႁူင်းတူလုၵ်းလိၵ်ႈ လၼ်ႉလွမ်ၵွၵ်ႉလၢၼ်ႉၽူႉတ်ႇ,

https://senmai.bodleian.ox.ac.uk/catalog/work_930

ပွိုးယုၵ်ႉယွင်ႈ လဝ်ႈၶူးမေႃလိၵ်ႈတႆး ပွၵ်ႈၵမ်း 47 တီႈဝၢၼ်ႈမိူင်ႇမွၵ်ႇလၢမ် ၼေလတ်းၵိုၼ်းယိူင်ႇ, (January 2023)

https://shannews.org/archives/39684

Cochrane, Wilbur Willis. *The Shans.* Rangoon, Burma: Government Printing, 1915.

Cushing, J. N. *Grammar of the Shan Language* (Second Edition). Rangoon: American Baptist Mission Press, 1887.

Chinshwehaw ချင်းရွှေဟော် - https://maps.app.goo.gl/12k52xWE3WH6FT8M8

Mong Ting / Mengdingzhen 孟定镇 - https://maps.app.goo.gl/4NJCVaEQyp3rXLjD8

မႆႈတွင်း။ ၽိုၼ်လိၵ်ႈၼႆႉ ပိၼ်မူႇၵျၢမ်း ၵၼ်ၶႃႈၸဝ်းလူငၼၼ်ႉပၢင်ၵုမ်ၶွၼ်ႇၽရႅၼ်ႉတီႈလၼ်ႉလွမ်ပုတ်ႉထမိူင်းတႆး ငလႈပိၼ်တီႈမႆႈၵိုမ်းဝၼ်းၵိူတ်ႇလဝ်ႈၶူးလူင် ပႃႇမွၵ်ႉၶ တွၵ်ႉတိူဝ်ႇ ၶမ်းမႆႈ ထမ်မသႃမိ လိႈမီးၵျယု 60 ပီတိမ် ၼိူင်း လိူၼ်ၼူဝ်ႇဝိမ်ႇပိူဝ်ႇ, 2024 ၼၼ်ႉသေ ၶႃႈၸဝ်းလိႈမီးသုၼ်ႇၶဝ်ႈႁူမ်ႈတၢင်းၼိူင်ႈၼ်တ်ႇၵွၼ်လႆး ငလႈမီးလွင်ႈၵုပ်ႇ ၵုမ်ထၢမ်တွပ်ႇ ပၼ်တၢင်းၸၼ်ထိုင်လိူဝ်းၼၼ်ႉလိူဝ်ယူႇယဝ်ႉ။ ၵိုင်ၼိူဝ်လွင်ႈၵုပ်ႇၵုမ်လိူဝ်းၼၼ်ႉၵေႃႈပိူင်ၼိူင်ႈ သမ်ႉ ဝူၼ်ႉဝႃႈႁဵုႈၽိုၼ်လိၵ်ႈၼႆႉၼ်မ်ႉတိူဝ်းၵေႃႈပိူင်ၼိူင်ႈသေ ၶႃႈၸဝ်းမီးယိူင်းၵၢၼ်းၶိူင်ႈသိုပ်ႇၶူၼ်ႉဝူၼ်ႉတၼ်မ်ႈထိင်ႈ ႁူမ်ႈလီမ် ၶေႃႈၵိုင် ၽိုၼ်ၵိုင်လိူဝ်းၼႆႉၵေႃႈ ႁဵုႈတၼ်တ်ႈတေႃးၼ်မ်ႉလၼ်ပ်ႈလိူဝ်ၵဝ်ႇယူႇၼႆယဝ်ႉ။ ဝႃႈၼၼ်သေတႃႉ မုင်ႈမွင်းဝႃႈ ၽိုၼ်လိၵ်ႈမူႇၵျၢမ်းၼႆႉၵေႃႈ တေပၼ်တၢင်းႁူႉငလႈတၢင်းၶိူင်ႈလိူဝ်ၽူႈလူလိၵ်ႈၸဝ်းၶဝ်ယူႇၼႆယဝ်ႉ။